

WIOLETTA KAMIŃSKA
MIROSLAW MULARCZYK

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

**PREFEROWANE FORMY WYPOCZYNKU MŁODZIEŻY
AKADEMICKIEJ – ZNACZENIE ROWERÓW
I ŚCIEŻEK ROWEROWYCH.
WYNIKI BADAŃ ANKIETOWYCH**

Abstract: Academic Youth Preferences Regarding Forms of Leisure – Importance of Bicycles and Bicycle Paths. Survey Research Results. The aim of this paper was to determine students' preferences regarding forms of leisure. The study was also aimed at assessing the significance of bicycles and bicycle paths in physical recreation of the academic youth. A survey method was used in the research. A non-parametric chi-square test was used to determine a correlation between the social and demographic characteristics of students and their preferences toward leisure forms. The importance of bicycles and bicycle paths and other equipment for students' leisure was rated using a 5-level Likert's scale. The conducted research allowed stating that social and demographic characteristics of students did not differentiate their preferences toward forms of leisure. The academic youth was mostly accepting conditions of a social group in which they were functioning. The so called easy activities were the most attractive forms of spending free time for students, and the hard activities were the least important for their leisure. Due to its easiness, riding a bicycle and related bicycle tourism were highly rated and desired outdoor activities among students.

Key words: Academic youth, bicycles, bicycle paths, forms of leisure.

Wstęp

Przełom XX i XXI w. to okres dynamicznego rozwoju turystyki. Na świecie, w Europie oraz w Polsce obserwuje się istotny wzrost liczby turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych [por. np. Łaciak 2013; *United Nations...* 2014], wysoki wskaźnik dynamiki wpływów z tej gałęzi gospodarki [Durydiwka 2009] oraz wzrost jej znaczenia w zatrudnieniu [Ansperger 2015]. Jest to także okres zmian w strukturze wewnętrznej turystyki. Zanotowano m.in. tendencję odwrotu od turystyki masowej ku

indywidualnej, od wypoczynku biernego ku aktywnemu. Coraz bardziej cenionymi formami spędzania wolnego czasu stają się ekoturystyka i agroturystyka [Sznajder, Przezbórska 2006].

Preferencje turystyczne są zróżnicowane ze względu na cechy demograficzno-społeczne turystów [Kastenholz *et al.* 1999], ich charakterystyki psychograficzne [Keng, Cheng 1999] oraz styl życia [Mill, Morrison 1985]. Jednak cisza, spokój, kontakt z naturą i korzystanie z wielu aktywności na świeżym powietrzu są atrakcjami coraz częściej oczekiwanymi przez turystów [Speirs 2003]. Wśród aktywności na świeżym powietrzu dużą popularnością cieszy się jazda na rowerze, a turystyka rowerowa jest jedną z najdynamiczniej rozwijających się rodzajów turystyki w Europie. Według opracowania Ministerstwa Sportu i Turystyki [*Informacja na temat turystyki ...* 2013] wypoczynek na rowerze wpisuje się w filozofię zdrowego i aktywnego trybu życia oraz w nurt turystyki zrównoważonej, w której działalność turystyczna jest zintegrowana z celami ochrony przyrody.

Jak wynika z badań poziom aktywności turystycznej i rekreacyjnej jest ściśle powiązany z wiekiem. Keyser [2002] podkreślał, że wiek decyduje o ilości czasu na wypoczynek oraz o skłonnościach ludzi do podejmowania podróży. Największa aktywność turystyczna przypada na okres do 35 roku życia i zmniejsza się wiekiem [Hartman, Cordel 1989]. W tym okresie życia zanotowano także największą intensywność rekreacji na świeżym powietrzu, w tym jazdy na rowerze.

W Polsce relatywnie dużą grupą społeczną (w 2015 r. 1,7 mln. osób) w wieku największej aktywności turystycznej jest młodzież studiująca [Łaciak 2013]. Badania potwierdziły, że 80-90% studentów przejawia aktywność turystyczną [Latosińska, Ludwicka 2010; Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2013], a zainteresowania turystyką zajmują wysoką pozycję w hierarchii wszystkich zainteresowań tej grupy społeczeństwa [Brojek, Bochenek 2012].

W związku z tym niezbędne są badania dotyczące preferencji młodzieży akademickiej związane z formami wypoczynku. Ich wyniki umożliwią dostosowanie usług turystycznych do wymagań tej grupy społecznej, szczególnie rozbudowę odpowiedniej infrastruktury turystycznej oraz poprawę dostępności do sprzętu umożliwiającego różne rodzaje rekreacji.

W świetle powyższych uwag celem prezentowanej pracy jest określenie preferowanych form wypoczynku przez studentów wybranych ośrodków akademickich. Zmierzano także do oceny znaczenia rowerów i ścieżek rowerowych w rekreacji ruchowej młodzieży akademickiej. Cele szczegółowe sformułowano w postaci następujących pytań badawczych:

- Które formy wypoczynku preferują ankietowani studenci?
- Czy cechy społeczno-demograficzne badanych determinują ich preferowane formy wypoczynku?
- Jakie znaczenie mają rowery i ścieżki rowerowe dla wypoczynku badanej młodzieży akademickiej?

– Czy preferowane formy wypoczynku determinują znaczenie rowerów i ścieżek rowerowych w rekreacji studentów?

Tego typu badania dotychczas nie były prowadzone w Polsce.

1. Metody badań

Podstawę analizy stanowił materiał pierwotny uzyskany z ankiet, które przeprowadzono wśród 1000 studentów z pięciu ośrodków akademickich. Otrzymano 712 wypełnionych kwestionariuszy, z których do dalszej procedury badawczej zakwalifikowano 639. Badania miały charakter wstępny, stanowiły część większego projektu badawczego dotyczącego aktywności turystycznej młodzieży akademickiej w Polsce. Wzięli w nim udział studenci z pięciu szkół wyższych. Czterech o charakterze uniwersyteckim (dwóch o ugruntowanej renomie, tj. UW i UMCS, dwóch z krótkimi tradycjami uniwersyteckimi – UJK w Kielcach, UT-H w Radomiu) oraz jednej wyższej szkoły zawodowej (PWST-E w Jarosławiu). W strukturze respondentów według płci przeważały kobiety, stanowiąc ponad 68% ogółu badanej próby. Najwięcej osób pochodziło ze wsi (ponad połowa), a następnie z dużych miast (pow. 100 tys. mieszkańców) – ponad 20%. W małych i średnich ośrodkach miejskich (do 20 tys. mieszkańców i od 20 do 100 tys.) zameldowanych było na stałe prawie 26% ankietowanych. Studenci reprezentowali różne ośrodki akademickie i kierunki studiów. Najwięcej studentów pobierało naukę w Kielcach. Stanowili oni ponad połowę badanych. Prawie co piąty ankietowany studiował w Lublinie, a co siódmy w Warszawie. 9% stanowili studenci z Radomia, a 4% z Jarosławia.

Zdecydowana większość studentów deklарowała, że dochód na 1 członka rodziny był niski lub średni (do 2 tys. zł). W rodzinie co piątego studenta dochód na 1 osobę kształtował się na poziomie wysokim (2-4 tys. zł), a nieco ponad 7% respondentów określiło go jako bardzo wysoki (powyżej 4 tys. zł).

We wstępnym badaniu wzięli udział studenci reprezentujący różne obszary wiedzy i dyscypliny naukowe. Dziedzinę nauk prawnych reprezentowali studenci administracji, nauk społecznych – bezpieczeństwa narodowego, nauk o Ziemi – studenci geografii, nauk technicznych, nauk o Ziemi oraz biologicznych – studenci gospodarki przestrzennej, nauk o kulturze fizycznej, ekonomicznych i o Ziemi – studenci turystyki i rekreacji. Nie była to pełna reprezentacja wszystkich dziedzin nauki, ale jak już wspomniano przedstawiane badania miały charakter wstępny. Niemal 1/3 ankietowanych studiowała turystykę i rekreację, 1/4 geografię, a 1/5 bezpieczeństwo narodowe. Studenci administracji stanowili ponad 15% ogółu badanych, a gospodarki przestrzennej 5%.

Dla określenia statystycznych korelacji między preferowanymi formami wypoczynku a ich cechami społeczno-demograficznymi (płcią, miejscem zamieszkania, wielkością dochodów netto na członka rodziny, kierunkiem studiów) wykorzystano

nieparametryczny test *chi-kwadrat*. W przypadku stwierdzenia statystycznej zależności między badanymi zmiennymi określono siłę korelacji wykorzystując współczynnik zbieżności Czuprowa wyprowadzony ze statystyki *chi-kwadrat* [Luszniewicz 1987].

Dla określenia znaczenia rowerów, ścieżek rowerowych oraz innego sprzętu do wypoczynku studentów zastosowano 5-poziomą skalę Likerta, gdzie 0 oznaczało brak znaczenia, a 4 – bardzo duże znaczenie.

2. Formy wypoczynku a turystyka rowerowa studentów – przegląd literatury

W literaturze przedmiotu zwykle rozróżnia się dwie formy wypoczynku: bierną oraz aktywną (czynną) [Węgrzynowicz 1971]. Wypoczynek bierny najczęściej oznacza wyłączenie wszelkiej aktywności i według Kwileckiego [2011] obejmuje próżnowanie, kontemplację przyrody, medytację, czytelnictwo, słuchanie muzyki, oglądanie filmów, sztuki teatralnej itp. Z kolei wypoczynek czynny, polega na zmianie wykonywanej czynności, która doprowadziła do zmęczenia, na inną prowadzącą do odprężenia. Mogą to być zajęcia ruchowe, najlepiej przeciwstawne w swoim charakterze do wykonywanej uprzednio pracy, połączone najczęściej ze zmianą środowiska. Powszechną formą czynnego wypoczynku jest rekreacja ruchowa [Wojciechowski 1973].

Przyjmując za kryterium poziom trudności można wyróżnić aktywności łatwe (jazda na rowerze, biegi), średnie (siatkówka, pływanie, jazda na łyżwach) i trudne (narcciarstwo, wspinaczka) [Toczek-Werner 1998; Wolańska 1989]. Być może ze względu na łatwość, jazda na rowerze i związana z nią turystyka rowerowa są wysoko ocenianymi i pożądanymi wśród turystów aktywnościami na świeżym powietrzu [por. Speirs 2003; Faulks *et al.* 2006].

Korzyści z turystyki rowerowej były szeroko opisywane w literaturze. Missoni *et al.* [1997] zwrócili uwagę, że jazda na rowerze łączy się z niską ceną zakupu sprzętu i jego konserwacji, daje radość i wymierne korzyści osobom uprawiającym ten rodzaj aktywności, jest przyjazna dla środowiska, daje możliwość zatrzymania się w dowolnym miejscu i kontaktu z naturą oraz poprawia kondycję fizyczną i psychiczną rowerzysty.

W badaniach nad turystyką rowerową przedstawiono wiele typologii rowerzystów. W literaturze rozróżnia się rowerzystę turystycznego (*bicycle tourist*) oraz rekreacyjnego (*recreational excursionist*). W pierwszym przypadku mamy do czynienia z osobą, która „przebywa poza codziennym otoczeniem przez okres dłuższy niż 24 godziny lub jedną noc, w celach wakacyjnych, i dla której korzystanie z roweru jako środka transportu w tym czasie stanowi integralną część wypoczynku” [Ritchie 1998, s. 568]. Natomiast rowerzysta rekreacyjny jest „osobą zaangażowaną w rekreacyjną działalność rowerową lub wycieczkę, która trwa krócej niż 24 godziny lub jedną noc, dla której jazda rowerem stanowi pozytywny sposób wykorzystania czasu wolnego”

[*ibidem*, s. 569]. Zarówno populacje rowerzystów turystycznych, jak i rekreacyjnych nie są homogeniczne. Hoyt, Lumsdon [1993] i Beioley [1995] wyróżnili sześć rodzajów aktywności związanych z wykorzystaniem rowerów i określili cechy ich uczestników (tab. 1).

Tabela 1

Segmenty i cechy rowerzystów rekreacyjnych i turystów rowerowych

Rodzaj działalności	Rodzaje segmentu	Charakterystyka segmentu
Jednodniowe wycieczki (<i>day touring</i>)	Wycieczki po okolicy (<i>home based</i>) Wycieczki górskie (<i>mountain biker</i>) Wycieczki związane z wydarzeniami (<i>day events</i>)	Wycieczki całonocne i północne, niedaleko miejsca zamieszkania; uczestnicy: całe rodziny i grupy dorosłych, początkujący rowerzyści górscy.
Wycieczki z wypożyczonymi rowerami (<i>cycle hirers</i>)	Przygodni turyści, wczasowicze	Wycieczki całonocne i północne; uczestnicy: rowerzyści o różnym stopniu doświadczenia, rodziny i grupy młodzieży.
Zaplanowane wycieczki rowerowe (<i>pre-planned cycle touring</i>)	Indywidualni turyści, zorganizowane grupy	Indywidualni turyści, kierowane grupy wycieczkowe, grupy niedoświadczonych, zagranicznych turystów, osoby i rodziny w wieku 25-44.
Wycieczki typu: zrób to sam (<i>do-it-yourself</i>)	Indywidualni turyści	Turystyka rowerowa, turyści doświadczeni, z dobrą wiedzą, w wieku 15-44 lata, pary i grupy dorosłych.
Wielodniowe wycieczki wakacyjne (<i>centred holidays</i>)	Indywidualni turyści, zorganizowane grupy	Indywidualni turyści, kierowane grupy wycieczkowe z bazy noclegowej; popularne wśród rowerzystów górskich i młodych ludzi.
Imprezy rowerowe (<i>cycling events</i>)	Uczestnicy imprez, organizatorzy imprez widzowie, kibice	Zazwyczaj członkowie klubów w zależności od rodzaju imprezy (komercyjna, niekomercyjna) i kibice.

Źródło: [Faulks *et al.* 2006].

Klasyfikacji turystów rowerowych można dokonać także według innych kryteriów. Na przykład Simonsen i Jorgenson [1996] wykorzystując motywacje rowerzystów uszeregowali ich na osi, na której po jednej stronie umieścili rowerzystów okazjonalnych (*occasional cyclist*), na drugiej zaś entuzjastów turystyki rowerowej (*cycling enthusiast*). Jak wskazuje Ritchie [1998] dla pierwszej grupy, wycieczki rowerowe były sposobem zdobywania nowych doświadczeń, a rower stanowił tylko

jeden z wielu wykorzystywanych środków transportu. Entuzjaści z kolei to osoby, dla których rower jest jedynym środkiem przemieszczania się, a swoje wakacje zawsze planują pod kątem możliwości wykorzystania tego pojazdu.

Rowerzyści mogą być także uporządkowani na osi pod względem swoich umiejętności. Richtie [1998] przytoczył klasyfikację Bryana [1977], który z jednej strony osi umieścił rowerzystę okazjonalnego (*occasional*), z drugiej zaś wysoko wyspecjalizowanego (*highly specialized*). Przesuwanie się na tej osi pokazuje proces rozwoju umiejętności cyklistów: od osób o niskich i podstawowych kwalifikacjach do tych, którzy posiadają duże doświadczenie, wszystkie wymagane umiejętności i znakomitą technikę jazdy.

W badaniach nad turystką i rekreacją ruchową relatywnie dużo miejsca poświęcano młodzieży akademickiej. Takie studia były prowadzone głównie w Polsce. W literaturze zachodniej, badane populacje zwykle segmentowano według wieku. Studenci zatem mieścili się w grupie od 19 do 25 roku życia [Speirs 2003; Carpio *et al.* 2008].

Polskie wyniki badań potwierdziły, że studenci chętnie uprawiali turystykę aktywną [por. Alejziak 2015]. Według Lubowieckiego-Vikuka i Podgórskiego [2013] prawie 70% badanych studentów preferowało turystykę aktywną, związaną z ruchem fizycznym. Jak stwierdzili cytowani autorzy studenci często uprawiali turystykę kwalifikowaną, w tym rowerową.

Było to zgodne z wynikami Alejziak [2015], która wykazała, że młodzież akademicka najczęściej wybierała aktywną turystykę górską i nizinną, a także rowerową. Uprawianie tej ostatniej zadeklarował co piąty badany student turystyki i rekreacji oraz co siódmy przedstawiciel kierunków inżynierskich.

Różne były powody uprawiania przez studentów turystyki rowerowej. Według Graj-Zwolińskiej i Spychały [2007] ponad 90% robiło to dla przyjemności, $\frac{3}{4}$ dla zwiększenia sprawności fizycznej, a $\frac{1}{3}$ dla zabicia wolnego czasu. Jak wskazały cytowane autorki większość badanych studentów jeździła na rowerze tylko niedaleko miejsca zamieszkania. Z badań tych wynikało także, że zaledwie 17% badanych korzystało ze specjalnych ścieżek rowerowych, a ponad połowa wykorzystywała różnego rodzaju dróżki śródpolne i leśne. Ponad połowa badanych organizowała wycieczki 2-3 godzinne, a 43% zadeklarowało, że podczas wyprawy pokonywało 11-25 km. Brak wolnego czasu i bezpiecznych tras rowerowych oraz przyzwyczajenie do wygodnego trybu życia to podstawowe utrudnienia w uprawianiu turystyki rowerowej przez studentów.

Podobne wyniki uzyskał Zawadka [2007] badając rekreację rowerową wśród studentów SGGW w Warszawie. Autor wykazał, że ponad połowa badanych korzystała z tej formy aktywności 1-3 razy w miesiącu, a tylko co 10 student 5 razy w tygodniu. W wyprawach trwających dłużej niż 1 dzień uczestniczyło ok. 20% badanych. Najwięcej respondentów (ponad 40%) pokonywało 10-20 km w czasie jednej wyprawy. Ze ścieżek rowerowych korzystało 46% badanych, a ponad po-

łowa jeździła po drogach i ulicach oraz po lesie. Zwykle studenci wyprawiali się na wycieczkę rowerową w towarzystwie kolegi/koleżanki (ponad 60%), ale prawie 1/3 jeździła samotnie. Dla przyjemności rekreację rowerową uprawiało ponad 80% badanych. 70% respondentów zadeklarowało również chęć aktywnego sposobu spędzenia wolnego czasu. Podniesienie sprawności fizycznej wskazało prawie 80% pytanych.

3. Formy wypoczynku preferowane przez studentów a ich cechy społeczno-demograficzne

Badana grupa studentów preferowała różne formy wypoczynku. W związku z tym ankietowanych podzielono na trzy grupy: zwolenników wypoczynku aktywnego, biernego i mieszanego. W ankiecie poproszono studentów o wskazanie preferowanych przez nich aktywności w czasie wypoczynku. W przypadku, gdy w tym wykazie dominowały reprezentujące wypoczynek czynny (np. jazda na rowerze, pływanie, kajakarstwo, wspinaczka, jazda nartach, łyżwach itp.) studentów zaliczano do pierwszej grupy. Do drugiej, jeśli przeważały aktywności ze zbioru wypoczynku biernego (np. czytanie, oglądanie telewizji, spacerowanie, plażowanie itp.) Natomiast zwolennicy wypoczynku mieszanego to studenci, którzy w ankiecie wpisali taką samą liczbę czynności zaliczanych do form rekreacji czynnej, jak i biernej.

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają spostrzeżenia innych autorów dotyczących wysokiej aktywności turystycznej młodzieży akademickiej [Pyzik *et al.* 2007; Latosińska, Ludwicka 2010; Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2013]. Spośród 639 ankietowanych studentów 501 zadeklarowało udział w wyjazdach turystycznych podczas studiów. Stanowiło to 78,4% ogółu badanych (tab. 2). Studenci preferowali mieszane (ponad 37%) i aktywne (34% ankietowanych) formy wypoczynku. Najmniej liczną grupę stanowili zwolennicy biernego spędzania wolnego czasu (23%). Szczegółowa analiza pozwoliła stwierdzić duże różnice preferencji między osobami aktywnymi (wyjeżdżającymi) a nieaktywnymi turystycznie (niewyjeżdżającymi). Wśród wyjeżdżających prawie 50% było zwolennikami wyłącznie aktywnych formy wypoczynku, a ok. 21% mieszanych, prawie 30% skłaniało się ku wypoczynkowi biernemu. Natomiast niemal wszyscy studenci (99,3%) pozostający w czasie wolnym od zajęć w miejscu zamieszkania lub studiów preferowali mieszane formy wypoczynku.

Wyniki badań preferencji turystycznych wskazują, że płeć stanowi istotną ich determinantę. Na przykład Gentry i Doering [1979] podkreślali, że różnice między kobietami a mężczyznami dotyczyły w dużej mierze rodzaju preferowanych form wypoczynku. Stwierdzili także, że kobiety częściej wybierały możliwość wypoczynku biernego (np. spacer, plażowanie, pikniki), mężczyźni zaś czynnego (np. jazda rowerem, sporty wodne, jeździectwo).

Tabela 2

Formy wypoczynku preferowane przez studentów

Preferowane formy wypoczynku	Udział studentów					
	wszyscy ankietowani		niewyjeżdżający*		wyjeżdżający	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
aktywne	249	34,0	0	0	249	49,7
mieszane	241	37,7	137	99,3	104	20,8
bierne	149	23,3	1	0,7	148	29,5
razem	639	100	138	100	501	100

Źródło: Obliczenia własne (tab. 2-7).

* Studenci którzy w czasie trwania studiów nie wyjechali ani jeden raz w celach turystycznych.

Przeprowadzone analizy pozwoliły stwierdzić, że zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn ok. 40% stanowili zwolennicy aktywnych form wypoczynku, ok. 38% mieszanych i 23% biernych (tab. 3). Oznacza to, że preferencje turystyczne związane z formami wypoczynku były podobne w obydwu grupach. Fakt ten potwierdziła także zastosowana procedura statystyczna. Wyliczone wartości *chi kwadrat* – 0,08, przy wartości krytycznej – 5,99, dwóch stopniach swobody i poziomie istotności 0,05 pozwoliły stwierdzić, że płeć nie stanowiła istotnej statystycznie determinanty kształtującej preferencje studentów odnośnie do form wypoczynku.

Tabela 3

Formy wypoczynku a płeć studentów

Płeć	Studenci preferujący wypoczynek					
	aktywny		mieszany		bierny	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
kobiety	170	39,1	165	37,9	100	23,0
mężczyźni	79	38,7	76	37,3	49	24,0
razem	249	39,0	241	37,7	149	23,3

Jest to ważna i dobra informacja dla usługodawców branży turystycznej, bowiem nie muszą oni różnicować oferty ze względu na płeć tej grupy społecznej.

Miejsce zamieszkania w literaturze światowej rzadko uznawane jest za determinantę kształtującą preferencje oraz oczekiwania turystów wobec form wypoczynku. Najczęściej uważa się, że to nie aktualne miejsce zamieszkania, ale korzenie rodziny mogą mieć na nie wpływ [Ainley, Smale 2010]. W polskich badaniach natomiast przeważa pogląd, że mieszkańcy wsi cechują się niższą aktywnością turystyczną niż rodziny miejskie oraz w odróżnieniu od tych ostatnich preferują wypoczynek bierny [por. Wartecka-Ważyńska 2007]. Przyczyn tego stanu rzeczy poszukiwano w deficycie wolnego czasu rolników i członków ich rodzin oraz w charakterze pracy w gospodarstwach rolnych wymagającej znacznego wysiłku fizycznego. Ponadto, praca ta była czasochłonna, angażowała wszystkich członków rodziny, a rozdzielenie czasu wolnego od poświęconego na prace było właściwie niemożliwe [Tomczykowska 2013].

Z badań wynika, że prawie co drugi mieszkaniec dużego miasta był zwolennikiem wypoczynku aktywnego, co czwarty mieszanego i biernego. Wśród studentów zameldowanych na stałe w ośrodkach średniej wielkości stwierdzono podobny udział amatorów wypoczynku aktywnego, mieszanego oraz biernego. Natomiast ankietowani pochodzący z małych miast oraz wsi preferowali wypoczynek mieszany. Stanowili ponad 40% mieszkańców tych jednostek osadniczych. Grupa ta charakteryzowała się najmniejszym, spośród wszystkich ankietowanych, udziałem zwolenników rekreacji biernej (tab. 4). Wykazane różnice były jednak nieduże. Postępowanie statystyczne, co prawda potwierdziło istnienie zależności między analizowanymi cechami (*chi kwadrat* – 15,09, wartość krytyczna -12,59, 6 stopni swobody, poziom istotności 0,05), jednak niewielka wartość współczynnika zbieżności Czuprowa (0,09) wskazywała na bardzo niską korelację.

Tabela 4

Formy wypoczynku a miejsce zamieszkania studentów

Miejsce zamieszkania	Studenci preferujący wypoczynek					
	aktywny		mieszany		bierny	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wieś	125	37,0	141	41,7	72	21,3
Małe miasto	35	37,2	41	43,6	18	19,1
Średnie miasto	25	34,7	24	33,3	23	31,9
Duże miasto	64	47,4	35	25,9	36	26,6
Razem	249	39,0	241	37,7	149	23,3

Powyższe rozważania wskazują, że podobnie jak w poprzednim przypadku, miejsce zamieszkania studentów nie powinno stanowić istotnego kryterium segmentacji rynku turystycznego.

Poglądy na temat oddziaływania sytuacji materialnej na preferencje turystyczne również są zróżnicowane. Niektórzy, np. Wang [1999] i Keyser [2002] uważają, że stan finansów turystów był istotną determinantą kształtującą popyt, formy i długość wypoczynku. Inni zaś, np. O'Leary *et al.* [1982] stwierdzają, że dochody nie warunkowały turystycznych zachowań i oczekiwań, stanowiły jedynie pewne ograniczenia w realizacji możliwych sposobów rekreacji. Autorzy ci stwierdzili, że większe znaczenie dla wyboru form wypoczynku miała presja grupy społecznej, w której funkcjonowali turyści.

Powyższą tezę potwierdziły niniejsze badania. Nie stwierdzono bowiem istotnej statystycznej zależności między formami wypoczynku a sytuacją finansową studentów (*chi kwadrat* – 4,09, wartość krytyczna -12,59, 6 stopni swobody, poziom istotności 0,05). Aktywny wypoczynek preferowało ok. 50% ankietowanych ze wszystkich wyznaczonych według wielkości dochodu grup młodzieży akademickiej. Bierny zaś ok. 30% (tab. 5). Można stwierdzić, że przynależność do grupy młodzieży akademickiej w większym stopniu niż sytuacja materialna badanych determinowała wybór formy wypoczynku.

Tabela 5

Formy wypoczynku a dochód na członka rodziny studentów

Dochód na członka rodziny	Studenci preferujący wypoczynek					
	aktywny		mieszany		bierny	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Niski	74	34,3	90	41,6	52	24,1
Średni	102	40,6	92	36,7	57	22,7
Wysoki	55	44,0	41	32,8	29	23,2
Bardzo wysoki	18	38,3	18	38,3	11	23,4
Razem	249	39,0	241	37,7	149	23,3

Warto jednak zauważyć, że niski dochód rodziny studentów ograniczał częstotliwość wyjazdów. Jak wskazują Kamińska i Mularczyk [2015] prawie 27% badanych z tej grupy nie wyjeżdżało w trakcie studiów w celach turystycznych, podczas gdy wśród osób ze średnimi dochodami było to ok. 20%, wysokimi 18% i bardzo wysokimi 17%.

Kierunek studiów jest zwykle związany z zainteresowaniami młodzieży akademickiej. Można przypuszczać, że zainteresowania te w dużej mierze kształtują zachowania turystyczne studentów. Dlatego też zbadano statystyczną zależność między preferowaną formą wypoczynku a kierunkiem studiów ankietowanych osób. Wyliczone wartości testu *chi kwadrat* -29,02, przy wartości krytycznej -12,59 oraz 6 stopniach swobody i poziomie istotności 0,05, wskazują na istnienie korelacji między badanymi cechami. Jednak wartość współczynnika zbieżności Czuprowa -0,12 pozwala stwierdzić, że siła związku jest niewielka.

Tylko nieliczni studenci wskazywali jako cel wyjazdów np. udział w zawodach sportowych, festiwalach, warsztatach, rekonstrukcjach historycznych. Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają zauważyć, że wśród ankietowanej młodzieży akademickiej aktywne formy wypoczynku preferowali przede wszystkim studenci gospodarki przestrzennej (60,6%). Wśród nich także zaobserwowano najmniejszą grupę zwolenników wypoczynku biernego (6,1%). Prawie 50% ankietowanych studiujących geografię preferowało wypoczynek czynny. Jednak w tym przypadku zanotowano także ok. 25% grono stawiające na pierwszym miejscu formy biernego wypoczynku. Warto zwrócić także uwagę na to, że największy udział (ponad 27%) zwolenników wypoczynku biernego charakteryzował studentów turystyki i rekreacji (tab. 6).

Tabela 6

Formy wypoczynku a kierunek studiów

Kierunek studiów	Studenci wyjeżdżający w tym preferujący wypoczynek					
	aktywny		mieszany		bierny	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Administracja	37	37,8	40	40,8	21	21,4
Bezpieczeństwo Narodowe	37	27,8	68	51,1	28	21,1
Geografia	80	47,3	47	27,8	42	24,9
Gospodarka przestrzenna	20	60,6	11	33,3	2	6,1
Turystyka i Rekreacja	75	36,4	75	36,4	56	27,2
Razem	249	39,0	241	37,7	149	23,3

4. Znaczenie rowerów i ścieżek rowerowych dla wypoczynku studentów

Wyniki naszych badań potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia badaczy, z których wynika, że polscy studenci preferują aktywne formy wypoczynku. Nad próżnowanie, kontemplację przyrody, medytację, czytelnictwo, słuchanie muzyki, oglądanie filmów przedkładają oni inne formy, przede wszystkim rekreację ruchową, np.: wędrówki piesze, jazdę na rowerze, uprawianie sportów wodnych itp.

Do najatrakcyjniejszych form wypoczynku, wśród ankietowanych studentów, należały aktywności łatwe, do których zaliczono m.in. jazdę na rowerze. Wskazują na to uzyskane w 4-stopniowej skali Likerta wartości znaczenia rowerów dla wypoczynku młodzieży akademickiej. Średnia dla wszystkich ankietowanych wyniosła 2,82 i była nieznacznie wyższa dla studentów pozostających w miejscu zamieszkania lub studiów (2,86) w stosunku do wyjeżdżających w celach turystycznych w czasie wolnym od nauki (2,81) (tab. 7). Może to świadczyć o tym, że młodzież akademicka z różnych powodów nie uczestnicząca w wyjazdach turystycznych duże znaczenie dla regeneracji swoich sił wiązała z wypoczynkiem na wolnym powietrzu, zwłaszcza z okazjonalnymi wycieczkami rowerowymi. Osoby te można zaliczyć do tzw. rowerzystów rekreacyjnych, okazjonalnych organizujących krótkie, kilkugodzinne lub co najwyżej całodzienne wyjazdy rowerowe. W związku z tym obecność szlaków i ścieżek rowerowych była dla nich mało istotna (znaczenie na skali Likerta – 1,71) (tab. 7).

Tabela 7

Znaczenie rowerów i ścieżek rowerowych na tle pozostałego sprzętu i urządzeń umożliwiających wypoczynek aktywny

Forma wypoczynku	Znaczenie w skali Likerta						
	rower	sprzęt do sportów wodnych	sprzęt do sportów zimowych	jazda konna	boisko	ścieżki rowerowe	piesze szlaki turystyczne
nie wyjeżdżający	2,86	2,5	1,88	1,84	0,89	1,71	1,62
wyjeżdżający, w tym:	2,81	2,41	1,87	1,93	0,76	1,86	1,89
aktywna	2,93	2,51	1,9	2,02	0,59	2,28	2,46
mieszana	2,75	2,47	1,92	1,8	0,65	1,81	1,61
bierna	2,65	2,23	1,79	1,89	0,76	1,57	1,59
średnia dla wszystkich	2,82	2,4	1,87	1,91	0,71	1,91	1,94

Znaczenie rowerów dla tej grupy studentów było nieznacznie wyższe niż dla młodzieży akademickiej wyjeżdżającej w celach turystycznych, a preferującej mieszane i bierne formy wypoczynku (odpowiednio: 2,75; 2,65 na skali Likerta). Ta grupa respondentów również reprezentowała rowerzystów rekreacyjnych, organizujących krótkie, okazjonalne wycieczki rowerowe po najbliższej okolicy w stosunku do miejsca noclegowego. Jazda na rowerze miała dla nich mniejsze znaczenie niż dla studentów pozostających w czasie wolnym od zajęć akademickich w domu lub miejscu studiów. Częściej byli oni zwolennikami spacerów, kontemplacji przyrody, plażowania i innych biernych form wypoczynku. Dlatego obecność szlaków i ścieżek rowerowych była dla nich również mało istotna.

Turystyka rowerowa miała największe znaczenie dla studentów wyjeżdżających na wypoczynek i jednocześnie preferujących aktywne formy wypoczynku (wartość na skali Likerta – 2,93) (tab. 7). W tej grupie respondentów znacznie częściej występowała obok rowerzystów rekreacyjnych, tzw. wyspecjalizowani turyści, dla których korzystanie z roweru stanowiło integralną część spędzania wolnego czasu podczas wyjazdu. Dlatego też osoby te znacznie wyżej oceniały znaczenie obecności szlaków i ścieżek rowerowych w pobliżu miejsca wypoczynku (wartość na skali Likerta – 2,28) (tab. 7).

Do aktywności łatwych zalicza się także turystykę pieszą. Ułatwiające jej uprawianie szlaki turystyczne, dla ogółu ankietowanych studentów, miały nieznacznie większe znaczenie dla wypoczynku niż szlaki i ścieżki rowerowe (wartość na skali Likerta – 1,94) (tab. 7). Mniej istotne były dla młodzieży akademickiej nie wyjeżdżającej oraz dla wyjeżdżającej i preferującej mieszane formy wypoczynku. Na podobne znaczenie szlaków pieszych i rowerowych dla wypoczynku wskazali studenci spędzający czas wolny poza miejscem zamieszkania i studiów, preferujący bierne spędzanie wolnego czasu. Największe różnice zaobserwowano wśród ankietowanych aktywnie wypoczywających podczas wyjazdów. Dla nich ważniejsza dla dobrego wypoczynku była obecność pieszych szlaków turystycznych niż rowerowych. Różnice te mogły wynikać z dostępności sprzętu umożliwiającego uprawianie tych form aktywności. Turystyka piesza nie wymaga dużych nakładów finansowych ani na zakup odpowiedniego sprzętu, ani na jego wypożyczenie.

Przeprowadzone badania potwierdziły tezę, że aktywności trudne, takie jak sporty wodne, zimowe, jazda konna, gry zespołowe mają mniejsze znaczenie dla wypoczynku studentów niż wspomniane wcześniej aktywności łatwe (tab. 7).

Najbardziej istotny dla aktywności trudnych okazał się sprzęt niezbędny do uprawiania sportów wodnych (kajaki, łódki, żaglówki, deski windsurfingowe) (wartość na skali Likerta – 2,5) (tab. 7). Był on jednak dla ankietowanych mniej ważny dla wypoczynku niż rowery. Charakterystyczną cechą okazało się niewielkie zróżnicowanie jego znaczenia dla analizowanych grup respondentów. Średnia wartość na skali Likerta dla ogółu badanych wyniosła 2,4. Najwyższa – 2,51 cechowała studentów wyjeżdżających preferujących wypoczynek aktywny, najniższa – 2,2 bierny (tab. 7). Studenci spędzający czas wolny od zajęć akademickich w miejscu zamieszkania lub studiów

(nie wyjeżdżających w celach turystycznych) sprzęt umożliwiający uprawianie sportów wodnych uważali za podobnie ważny, jak pozostali. Może to świadczyć o tym, że wśród ankietowanych dominują osoby, które sporty wodne uprawiają okazjonalnie, przede wszystkim w celach rekreacyjnych.

Jeszcze mniej istotny dla dobrego wypoczynku studentów okazał się sprzęt do uprawiania sportów zimowych. Średnia wartość na skali Likerta dla ogółu badanych wynosiła 1,87. Zróżnicowanie jego znaczenia dla analizowanych grup respondentów było mniejsze niż w poprzednim przypadku (od 1,79 dla studentów wyjeżdżających preferujących wypoczynek bierny do 1,92 mieszany). Niewielkie znaczenie sprzętu do uprawiania sportów zimowych może wiązać się z tym, że polscy studenci preferują wypoczynek w okresie wakacji letnich [Pyzik *et al.* 2007; Latosińska, Ludwicka 2010]. Grupa osób spędzająca czas wolny w przerwie zimowej jest mniej liczna, choć dla nich niewątpliwie narty, deski śnieżne, łyżwy stanowią istotne wyposażenie umożliwiające wypoczynek.

Podobne znaczenie do sprzętu umożliwiającego uprawianie sportów zimowych dla wypoczynku ankietowanej młodzieży akademickiej miała możliwość jazdy konnej. Uzyskana wartość na skali Likerta dla ogółu ankietowanych wyniosła w tym przypadku – 1,91 (tab. 7). Zróżnicowanie znaczenia hippiki dla analizowanych grup studentów było także niewielkie (od 1,8 dla studentów wyjeżdżających preferujących wypoczynek mieszany do 2,02 aktywny). Przyczyną tego, że jazda konna okazała się mało istotną dla badanej młodzieży akademickiej formą wypoczynku może być ograniczona do niej dostępność wynikająca z wyższych kosztów w stosunku do pozostałych możliwości spędzania wolnego czasu.

Najmniej istotne znaczenie dla wypoczynku ankietowanych posiadała możliwość uprawiania sportów zespołowych. Świadczą o tym niskie wartości boisk sportowych na skali Likerta. Wielkości te, podobnie jak w dwóch poprzednich przypadkach były słabo zróżnicowane (od 0,59 w przypadku studentów wyjeżdżających preferujących aktywne formy wypoczynku do 0,89 dla nie wyjeżdżających) (tab. 7). Niewielkie znaczenie gier zespołowych dla wypoczynku ankietowanych mogło wiązać się z tym, że studenci wypoczywali przede wszystkim w niewielkich grupach rówieśniczych. Dlatego skompletowanie drużyn do gier zespołowych było trudne. Można to również tłumaczyć obserwowaną w ostatnich czasach niechęcią młodzieży do uprawiania sportów wymagających dużej aktywności fizycznej.

Wnioski

Przeprowadzone badania potwierdziły wyniki wcześniejszych opracowań dotyczących aktywności turystycznej młodzieży akademickiej, m.in.: [Pyzik *et al.* 2007 ; Gryszel *et al.* 2008; Latosińskiej, Ludwickiej 2010; Lubowieckiego-Vikuka, Podgórskiego 2013]. Stwierdzono, że aktywność turystyczna studentów była wysoka oraz, że

preferują oni aktywne formy wypoczynku. W przeprowadzonej typologii studentów ze względu na preferowane formy wypoczynku liczebnie dominowała grupa zwolenników aktywnego spędzania wolnego czasu. Stanowili oni prawie 50% ogółu badanych.

Badania pozwoliły również zauważyć, że cechy społeczno-demograficzne studentów, takie jak: płeć, miejsce zamieszkania, dochód na jednego członka rodziny, kierunek studiów nie różnicowały ich preferencji wobec form wypoczynku. Nie można więc potwierdzić tezy, m.in. Gentry'ego i Doeringa [1979], według której mężczyźni częściej niż kobiety wybierają aktywne sposoby spędzania wolnego czasu. Podobnie, w odniesieniu do studentów, nie można w pełni zgodzić się z poglądami, m.in., Wardeckiej-Ważyńskiej [2007], która zauważyła, że osoby zamieszkujące wsie preferują wypoczynek bierny. Można natomiast potwierdzić wyniki O'Learego *et al.* [1982] dotyczące braku zależności między wielkością dochodów a wybieraną formą spędzania wolnego czasu. Młodzież akademicka, odnośnie do preferowanych form wypoczynku, akceptowała przede wszystkim warunki grupy społecznej, w której funkcjonowała bez względu na uwzględnione w badaniach cechy społeczno-demograficzne.

Na podstawie przedstawionych wyników badań ankietowych można stwierdzić, że studenci do najatrakcyjniejszych form spędzania wolnego czasu zaliczali tzw. aktywności łatwe, przede wszystkim jazdę na rowerze i piesze wędrówki. Aktywności trudne zaś, np. sporty zimowe, jazda konna, gry zespołowe miały mniejsze znaczenie dla wypoczynku młodzieży akademickiej.

Potwierdza to tezę, że ze względu na łatwość jazda na rowerze i związana z nią turystyka rowerowa są wysoko ocenianymi i pożądanymi wśród studentów aktywnościami na świeżym powietrzu. Pożądanymi bez względu na to, czy wypoczynek odbywa się podczas wyjazdu, czy w miejscu zamieszkania lub studiów oraz bez względu na preferowane przez młodzież akademicką formy wypoczynku. Osoby preferujące bierne spędzanie wolnego czasu można zaliczyć do rowerzystów rekreacyjnych, okazjonalnych odbywających przede wszystkim krótkie, kilkugodzinne wycieczki, osoby zaś wypoczywające aktywnie do rowerzystów wyspecjalizowanych, dla których turystyka rowerowa stanowi integralną część wypoczynku.

Zarówno dla studentów preferujących rekreacyjną jazdę na rowerze, jak i dla rowerzystów wyspecjalizowanych dużym ułatwieniem w uprawianiu tej formy turystyki mogą być szlaki rowerowe. Najdłuższym w kraju jest *Wschodni Szlak Rowerowy „Green Velo”*. Jego trasa przebiega przez, lub w pobliżu największych ośrodków akademickich Polski Wschodniej (Kielce, Rzeszów, Lublin, Białystok, Olsztyn). Osoby studiujące w tych miastach stanowią liczną grupę potencjalnych turystów wykorzystujących łatwo dostępny dla nich szlak zarówno do okazjonalnej rekreacji, jak i dla turystyki wyspecjalizowanej. Dodatkową zachętę do organizowania wycieczek rowerowych przez młodzież akademicką stanowią nie tylko liczne walory turystyczne zlokalizowane wzdłuż trasy, ale także zorganizowane punkty przyjazne rowerzystom wyposażone w stojaki na rowery, toalety oraz zaplecze gastronomiczne i noclegowe.

Literatura

- Ainley S., Smale B., 2010, *A Profile of Canadian Agritourists and Benefit They Seek*. Journal of Rural and Community Development, t. 5, ½, s. 57-85.
- Alejziak B., 2015, *Turystyka aktywna młodzieży studenckiej jako forma zdrowego stylu życia*. Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu, t. 21, nr 1, s. 13-18.
- Anszperger A., 2015, *Tourism Economy During the Crisis*, [w:] *Economic Crises with Special Emphasis on Institutional Conditions: 6th Conference and Law*, I. Pietryka (red.). Wyd. Nauk. UMK, Toruń.
- Beioley S., 1995, *On Yer Bike – Cycling and Tourism*. Insights, B17-B31, Brayon.
- Brojek A., Bochenek A., 2012, *Sport-Tourism Interests in the Light of All The Interests of Physical Education Students in the Selected Academies in Poland, Sport-Tourism Interests of the Physical Education Students*. Polish Journal Sport Tourism, 19, s. 68-76.
- Bryan H., 1977, *Leisure Value System and Recreation Specialization: The Case of Trout Fisherman*. Journal of Leisure Research, 9, s. 174-187.
- Carpio C. E., Wohlgenant M. K., Boonsaeng T., 2008, *The Demand for Agritourism in the United States*. Journal of Agricultural and Resource Economics, 33(2), s. 254-269.
- Durydiwka M., 2009, *Ruch turystyczny – z centrum ku peryferiom*. Prace i Studia Geograficzne, t. 42, s. 59–71.
- Faulks P., Ritchie B. W., Fluker M., 2006, *Cycle Tourism in Australia: An Investigation into its Size and Scope*. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism. Retrieved 3 March, 2006, from <http://www.bikesa.asn.au/cycletourism/pdf/CRC%20Report%201.pdf>.
- Gentry J. W., Doering M., 1979, *Sex Role Orientation and Leisure*. Journal of Leisure Research, 11(2), s. 102-111.
- Graja-Zwolińska S., Spychała A., 2007, *Rower – alternatywa wypoczynku poznańskiego studenta?* Turystyka rowerowa w zjednoczonej Europie, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, s. 281-294.
- Gryszel P., Jaremen D. E., Rapacz A., 2008, *Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej*, [w:] *Turystyka i sport dla wszystkich w promocji zdrowego stylu życia*, W. W. Gaworecki, Z. Mroczyński (red.). Wyd. WSTiH, Gdańsk, s. 298-305.
- Hartmann L. A., Cordell H. K., 1989, *An Overview of the Relationship Between Social and Demographic Factors Outdoor Recreation Participation*. General Technical Report SE-52', [w:] *Outdoor Recreation Benchmark 1988*, A. E. Watson (red.), s. 255-274.
- Hoyt S., Lumsdon L., 1993, *Cycle Opportunities*. Simon Holt Marketing. Manchester.
- Informacja na temat turystyki rowerowej w Polsce*, 2013, Ministerstwo Sportu i Turystyki, [http://www.lotur.eu/UploadFiles/423/1109/1388738600 Informacja_na_temat_turystyki_rowerowej_w_Polsce.pdf](http://www.lotur.eu/UploadFiles/423/1109/1388738600%20Informacja_na_temat_turystyki_rowerowej_w_Polsce.pdf).
- Kamińska W., Mularczyk M., 2015, *Wyniki badań ankietowych aktywności turystycznej studentów wybranych szkół wyższych w Polsce w 2014 r.*, [w:] *Geografia na przestrzeni wieków. Tradycja i współczesność*, E. Bilska-Wodecka, I. Sołjan (red.). IGiGP UJ, Kraków, s.349-369.
- Kastenholz E., Davis D., Paul G., 1999, *Segmenting Tourism in Rural Areas: The Case of North and Central Portugal*. Journal of Travel Research, 37.4, s. 353-363.
- Keng K. A., Cheng J. L. L., 1999, *Determining Tourist Role Typologies: An Exploratory Study of Singapore Vacationer*. Journal of Travel Research, 37, s. 382-390.

- Keyser H., 2002, *Tourism Development*. Cape Town, Oxford University Press.
- Kwilecki K., 2011, *Rozważania o czasie wolnym wybrane zagadnienia*. GWSH, Katowice.
- Latońska J., Ludwicka D., 2010, *Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej na przykładzie wyższych uczelni w Łodzi*. *Turyzm I*, s. 21-28.
- Lubowiecki-Vikuc A. P., Podgórski Z., 2013, *Zachowania i preferencje turystyczne młodzieży akademickiej*, [w:] *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, R Pawluśński (red.). IGI GP, UJ, Kraków, s.149-158.
- Luszniewicz A., 1987, *Statystyka ogólna*. PWE, Warszawa.
- Łaciak J., 2013, *Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2012 roku*. Warszawa.
- Mill R. C., Morrison A. M., 1985, *The Tourism System: An Introductory*. Engelwood Cliffs, N. J., Prentice Hall.
- Missoni E., Mlinarić T., Mlinarić I., 1997, *The Role of Cycling in the Modern Traffic, Sport, Recreation and Tourism*. *Technology and Management of Traffic Review*, Promet – Traffic – Traffico, t. 9, nr 4, s. 177-186.
- O'Leary J. T., Napier T. L., Dottavio F. D., Yoesting D., Christensen J., 1982, *Examining Predictor Variables Used in Outdoor Recreation Planning*, [w:] *Countryman, Guiding Land Use Management*. John Hopkin's University Press, Baltimore, s. 140-149.
- Pyzik M., Rodziewicz-Gruhn J., Pilis K., Michalski C., 2007, *Preferencje turystyczne studentów Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*. ZN WSPiA, Poznań, s. 99-103.
- Ritchie B. W., 1998, *Bicycle Tourism in the South Island of New Zealand: Planning and Management Issue*. *Tourism Management*, 19 (6), s. 567-582.
- Simonsen P., Jorgenson B., 1996, *Cycling Tourism: Environmental and Economical Sustainability?* Unpublished Report, Bornholm Research Center. Fjellerup, Denmark Speirs L. J., 2003, *Agrotourism: Market Segmentation Profile of Potential and Practicing Agrotourists*. Stellenbosch Univeristy.
- Sznajder M., Przezbórska L., 2006, *Agroturystyka*. PWE S.A., Warszawa.
- Toczek-Werner S., (red.), 1998, *Podstawy rekreacji i turystyki*. Wyd. AWF, Wrocław.
- Tomczykowska P., 2013, *Spoleczne i ekonomiczne uwarunkowania aktywności turystycznej młodzieży*. *Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin*, Ser. Geogr.-Tur., nr 6, Warszawa, s. 21-52.
- United Nations World Tourism Organisation*, 2014, Annual Report, http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_annual_report_2014.pdf
- Wang N., 1999, *Rethinking Authenticity in Tourism Experience*. *Annals of Tourism Research*, t. 26, s. 349-370.
- Wartecka-Ważyńska A., 2007, *Turystyka młodzieży i jej uwarunkowania*. Wyd. UAM, Poznań.
- Węgrzynowicz J., 1971, *Zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne*. PZWS, Warszawa.
- Wojciechowski K., 1973, *Wychowanie dorosłych*. Ossolineum–Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Wolańska T., 1989, *Rekreacja ruchowa i turystyka*. Wyd. AWF, Warszawa.
- Zawadka J., 2007, *Rekreacja rowerowa wśród studentów Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Turystyka rowerowa w Zjednoczonej Europie*. *Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze*, s. 295-304.

